

Financieringsmonitor MKB

December 2008 en december 2009 vergeleken

Lia Smit
Pim van der Valk

Zoetermeer, 19 januari 2010

Dit onderzoek is gefinancierd door Ministerie van Economische Zaken
Programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM bv. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM bv. EIM bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with EIM bv. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of EIM bv. EIM bv does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	5
2	Inleiding	6
3	Financieringsklimaat MKB vergeleken 2008-2009	7
3.1	Financieringsbehoefte retrospectief in sectoren	7
3.2	Financieringsbehoefte retrospectief naar grootteklasse	8
3.3	Doelen van financiering	8
3.4	Hoogte van het gewenste financieringsbedrag	9
3.5	Mate van succes bij het verkrijgen van financiering	12
3.6	Bij wie is financiering verkregen?	13
3.7	Overheidsgarantie bij financiering door banken	14
3.8	Gebruik van de tante Agaathregeling door familie of vrienden	14
3.9	Hoogte van de rentetarieven	15
3.10	Betrokkenheid accountant of boekhouder	15
3.11	Structuur van de balans	15
4	Financieringsbehoefte voor het komende half jaar	17
4.1	Vooruitzicht financieringsbehoefte voor sectoren	17
4.2	Bron van beoogde financiering	17
4.3	Hoogte van het gewenste financieringsbedrag	18
5	Veranderingen in kredietvoorwaarden en betalingstermijnen vergeleken 2008-2009	19
5.1	Verandering in kredietvoorwaarden 2009	19
5.2	Veranderingen in de betalingstermijn	20
5.3	Gemiddelde betalingstermijn van afnemers	20
5.4	Gemiddelde betalingstermijn van de bedrijven zelf	21
6	Onderzoeksverantwoording	23
6.1	Onderzoeksbron: MKB-panel	23
6.2	Responspercentage	23

1 Samenvatting

MKB-bedrijven in 2009 meer op zoek naar financiering met minder kans op succes

In 2009 is ongeveer één op de vier mkb-bedrijven op zoek geweest naar aanvullende financiering. Zo'n 45% heeft deze zoektocht met succes kunnen afronden. Eén jaar eerder bedroeg het succespercentage nog 72%, maar toen zocht één op de vijf bedrijven financiering.

Bancair krediet blijft voor mkb-bedrijven de belangrijkste financieringsbron: 87% vindt hier uiteindelijk de benodigde middelen. Bij het verkrijgen van bancair krediet is de omvang van het eigen vermogen van het bedrijf een belangrijk criterium voor verstrekking van het krediet. Die eigen vermogens in het MKB staan onder druk: 34% van de bedrijven meldt een krimpend eigen vermogen te hebben. Steeds meer ondernemers maken gebruik van overheidsregelingen bij financiering: 11% geeft aan gebruik te maken van de overheidsregelingen als één van de financieringsbronnen.

En voor 2010.....vraaguitval naar financiering in de bouw zet door

Voor het eerste half jaar van 2010 melden mkb-ondernemers minder behoefte te hebben aan kapitaal dan voor het eerste half jaar van 2009. In het totale mkb valt de vraag naar financiering voor het komende half jaar terug van 17% voor 2009 naar 13% voor 2010. Een opvallende afwijking van dit gemiddelde is de bouwsector. In deze sector is sprake van aanhoudende terugval in de vraag naar financiering: in 2008 zocht nog 24% van de bedrijven in deze sector (aanvullende) financiering, in 2009 16% en voor het komende half jaar voorziet slechts 8% van de bouwbedrijven behoefte te hebben aan kapitaal. Ook wordt een sterke daling waargenomen in de sector financiële instellingen: deze sector valt qua financieringsbehoefte voor het komende half jaar terug van 24% naar 9%: een verschil van 15 procentpunten.

Wie is onderzocht: MKB-panel

De 1-meting voor de Financieringsmonitor MKB is uitgevoerd in december 2009 onder het MKB-panel. Dit panel bestaat al vanaf 1998 en bestaat uit 2000 mkb-bedrijven. De ondernemers van deze bedrijven worden drie maal per jaar bevraagd over actuele beleidsonderwerpen. De 0-meting van de Financieringsmonitor MKB is op hetzelfde panel uitgevoerd in december 2008. De uitkomsten zijn dus goed vergelijkbaar.

Het panel is gestratificeerd naar 8 sectoren en 58 branches. Daarnaast is ook gestratificeerd naar grootteklassen. Daarmee is het panel een 'microkosmos' van het MKB in Nederland.

2 Inleiding

Op dit moment zijn er in Nederland 830.000 bedrijven¹ actief. Van deze bedrijven behoren er 820.000 (99%) tot de groep middelgrote en kleine bedrijven. Die bedrijven bieden werk aan ruim 4 miljoen personen, realiseren 43% van de totale afzet en 49% van de bruto toegevoegde waarde. Daarmee vormen zij de ruggengraat van de Nederlandse economie.

Hoe deze bedrijven worden gefinancierd is in Nederland slechts sporadisch en niet structureel onderzocht. In 2008 is daarom besloten in het kader van het Programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap een Financieringsmonitor MKB op te zetten. Het is de bedoeling met deze financieringsmonitor het financieringsklimaat voor de middelgrote en kleine bedrijven in Nederland in beeld te brengen door de tijd heen.

Aanvankelijk zijn er twee metingen gepland na de eerste meting van de Financieringsmonitor MKB van december 2008: één in juni en één in december 2009. Maar gezien de kredietcrisis en de daaropvolgende recessie zijn er ook nog twee tussenmetingen verricht in april en september. De financieringsmonitor MKB heeft daardoor in 2009, het recessiejaar, een belangrijke rol gespeeld bij het monitoren van de behoefte aan en de verkrijgbaarheid van bancair krediet voor MKB-bedrijven.

Vanuit de doelstelling van de Financieringsmonitor MKB is het belangrijk om de ontwikkelingen in het financieringsklimaat jaarlijks vergelijkbaar te houden. In deze rapportage zijn om deze reden de resultaten van december 2009 vergeleken met de resultaten uit december 2008.

¹ Ondernemen in de sectoren, november 2009, EIM

3 Financieringsklimaat MKB vergeleken 2008-2009

3.1 Financieringsbehoefte retrospectief in sectoren

In 2009 is ongeveer één op de vier MKB-bedrijven op zoek geweest naar aanvullende financiering; in 2008 was dit één op de vijf. Sectoren die in 2009 het meest op zoek waren naar geld zijn de industrie, de horeca en de zakelijke dienstverlening. Daarbij stijgt de financieringsbehoefte van de industrie over heel 2009 met 23 procentpunten ten op zichte van 2008, terwijl in de bouwsector de financieringsbehoefte met 8 procentpunten daalt. Dit beeld past bij een economische recessie waarin de bouw hard wordt getroffen. De reden van toename van de financieringsvraag heeft EIM in dit onderzoek niet onderzocht.

Tabel 1 Financieringsbehoefte sectoren in het MKB

<i>Sector</i>	<i>aandeel bedrijven dat in 2008 (aanvullende) financiering heeft gezocht (n= 733)</i>	<i>aandeel bedrijven dat in 2009 (aanvullende) financiering heeft gezocht (n= 1151)</i>
Totaal MKB	19%	29%
% in sectoren dat behoefte had*		
- vervoer, opslag en communicatie	26%	29%
- bouwnijverheid	24%	16%
- handel en reparatie consumentenartikelen	21%	26%
- financiële instellingen en holdings	20%	29%
- industrie	20%	43%
- logies en maaltijden	19%	35%
- verhuur en zakelijke dienstverlening	13%	35%
- overige dienstverlening	13%	30%

Bron: EIM, 2008 en 2009

* De percentages in de kolommen moeten zo gelezen worden dat, bijvoorbeeld, in 2008 24% van het aantal bouwbedrijven financiering heeft gezocht en dus 76% dit niet heeft gedaan. Het percentage zegt daarmee iets over de verhouding binnen de sector over wel of niet behoefte. Het zegt niets over de verhouding tussen de sectoren onderling. Deze percentages zijn dien ten gevolge niet optelbaar tot 100%.

3.2 Financieringsbehoefte retrospectief naar grootteklasse

De financieringsbehoefte van alle ondernemers is gestegen met 10 procentpunten over heel 2009 in vergelijking met 2008. De middenbedrijven in het MKB laten echter een daling in de vraag naar kapitaal zien. De financieringsbehoefte van de bedrijven zonder personeel is relatief het sterkst gestegen.

Tabel 2 Financieringsbehoefte naar grootteklasse

<i>Sector</i>	<i>aandeel bedrijven dat in 2008 (aanvullende) financiering heeft gezocht (n=733)</i>	<i>aandeel bedrijven dat in 2009 (aanvullende) financiering heeft gezocht (n=1151)</i>
Totaal MKB	19%	29%
% in de grootteklassen dat behoefte had*		
- 0 werknemers	7%	28%
- 1 t/m 9 werknemers	23%	30%
- 10 t/m 49 werknemers	37%	29%
- 50 of meer werknemers	25%	32%

Bron: EIM, 2008, 2009

* De percentages in de kolommen moeten zo gelezen worden dat, bijvoorbeeld, in 2008 7% van het aantal bedrijven zonder werknemers financiering heeft gezocht en dus 93% dit niet heeft gedaan. Het percentage zegt daarmee iets over de verhouding binnen de grootteklasse over wel of niet behoefte. Het zegt niets over de verhouding tussen de grootteklassen onderling. Deze percentages zijn dien ten gevolge niet optelbaar tot 100%.

3.3 Doelen van financiering

'Herfinanciering' is het belangrijkste doel waarvoor MKB-bedrijven in 2009 financiering zochten, gevolgd door 'aanschaf bedrijfsmiddelen'. Opvallend is de procentuele stijging van het aantal bedrijven dat op zoek was naar middelen om de balans te herstructureren als wordt vergeleken met 2008. Ook blijken bedrijven, zelfs meer dan in 2008, middelen nodig te hebben gehad voor het doorvoeren van innovaties. De behoefte aan financiering voor overnames is daarentegen sterk gedaald.

Ondernemers zetten financiering in 2009 in voor meer doelen. In 2008 werden middelen in gezet voor gemiddeld 1,3 doel en in 2009 voor 1,6 doel.

Tabel 3 Doel van gezochte financiering (meerdere antwoorden mogelijk)

Financieringsdoel	in procenten van alle bedrijven die in 2008 financiering zochten	in procenten van alle bedrijven die in 2009 financiering zochten
	(n=168)	(n=160)
aanschaf bedrijfsmiddelen (niet zijnde huisvesting)	28%	31%
herfinanciering	25%	36%
groei	22%	22%
overname van een bedrijf(sdeel)	14%	4%
huisvesting	13%	11%
herstructurering balans	7%	20%
innovatie	4%	11%
export	2%	2%
start van een nieuw bedrijf*	1%	2%
overige doelen (niet herco-deerd)	17%	19%

Bron: EIM, 2008, 2009

*De lage score op 'start van het bedrijf' wordt veroorzaakt doordat er geen verse starters in het MKB-panel zijn opgenomen. Wel zijn er in het panel ondernemers die een nieuw bedrijf beginnen naast het reeds bestaande bedrijf. Om deze groep gaat het in tabel 3.

3.4 Hoogte van het gewenste financieringsbedrag

Opvallend is dat het aandeel mkb-bedrijven dat een kapitaalsbehoefte onder de € 50.000,- heeft, tussen 2008 en 2009 is gestegen van een kleine 40% naar 55%. Dit kan niet veroorzaakt worden door het hoge aantal kleine bedrijven met een lagere financieringsbehoefte in de onderzoekspopulatie, want de resultaten van deze vraag zijn herwogen naar grootteklasse.

Het aandeel bedrijven met een kapitaalsvraag tussen de € 75.000,- en € 250.000,- is gehalveerd van 32% naar 16%. De kapitaalsvraag naar bedragen boven de € 250.000,- is procentueel exact gelijk gebleven. De oorzaak van deze ontwikkelingen is door EIM in dit onderzoek niet onderzocht.

Tabel 4 Hoogte gewenst financieringsbedrag in % van bedrijven die op zoek waren naar financiering

<i>Bedrag x € 1.000</i>	<i>Totaal MKB 2008</i> n=168	<i>Totaal MKB 2009</i> n=160
minder dan 10	2%	8%
van 10 tot 25	22%	29%
van 25 tot 50	15%	18%
van 50 tot 75	9%	10%
van 75 tot 100	12%	8%
van 100 tot 150	8%	5%
van 150 tot 250	12%	3%
van 250 tot 500	5%	8%
van 500 tot 750	6%	2%
van 750 tot 1.000	1%	2%
van 1.000 tot 1.500	2%	1%
van 1.500 tot 2.000	1%	1%
2.000 of meer	2%	1%
weet niet/wil niet zeggen	3%	4%
Totaal	100%	100%

Bron: EIM, 2008, 2009

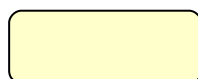
In de volgende tabel is de kapitaalsbehoefte te zien verdeeld naar grootteklasse van mkb-bedrijven.

In de bedrijven zonder personeel liggen alle gewenste financieringsbedragen beneden de € 250.000,--, tussen 2008 en 2009 is er geen verschil te constateren. In bedrijven t/m 9 werkzame personen ligt de gewenste financieringsomvang voor 85% onder de € 250.000,--, tussen 2008 en 2009 is er vrijwel geen verschil. Voor bedrijven tot 50 werknemers ligt de financieringsomvang voor 64% onder de € 250.000,--, ook hier is er slechts een klein verschil tussen 2008 en 2009. Bedrijven met 50 of meer werknemers vertonen een grotere verschuiving: in 2008 ligt 94% van de financieringsaanvragen boven de € 250.000,--; in 2009 is dit 87%.

Tabel 5 Hoogte gewenst financieringsbedrag in % van bedrijven die op zoek waren naar financiering, verdeeld naar grootteklasse (2008 n=168, 2009 n=160)

Bedrag x € 1.000	geen werknemers		1 t/m 9 werknemers		10 t/m 49 werknemers		50 of meer werknemers	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
minder dan 10	0	29%	2%	4%	0	1%	0	0
10 tot 25	50%	34%	22%	34%	5%	7%	0	0
25 tot 50	10%	7%	20%	25%	7%	5%	0	0
50 tot 75	0	8%	14%	10%	1%	9%	2%	0
75 tot 100	11%	13%	11%	9%	15%	7%	0	0
100 tot 150	19%	0	7%	3%	4%	18%	4%	0
150 tot 250	10%	9%	7%	0	32%	19%	0	13%
250 tot 500	0	0	2%	5%	15%	16%	30%	36%
500 tot 750	0	0	7%	1%	8%	1%	10%	28%
750 tot 1.000	0	0	0	1%	2%	2%	11%	14%
1.000 tot 1.500	0	0	1%	1%	8%	6%	2%	4%
1.500 tot 2.000	0	0	0	0	0	0	32%	3%
2.000 of meer	0	0	2%	1%	2%	6%	9%	2%
weet niet/wil niet zeggen	0	0	5%	6%	1%	3%	0	0
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: EIM, 2008, 2009

lichtgele kleur is 2008

oranje kleur is 2009

3.5 Mate van succes bij het verkrijgen van financiering

In 2009 is het 45% van de mkb-bedrijven die financiering hebben aangevraagd gelukt om financiering te verkrijgen voor het gewenste bedrag. In december 2008 lukte dit 72%. Dit is een groot verschil van 27 procentpunten. Kreeg in heel 2008 slechts 12% van de aanvragende bedrijven nul op rekest, over heel 2009 is dit 31%: een stijging van 19 procentpunten. In 2008 liep bij 6% van de bedrijven de aanvraag nog; in 2009 ligt dit percentage op 7%. Het verkrijgen van krediet is er voor MKB-bedrijven in 2009 bepaald niet makkelijker op geworden.

Tabel 6 Succes bij het verkrijgen van het gewenste financieringsbedrag in % van bedrijven die op zoek waren naar financiering gedurende het voorafgaande jaar

<i>Mate van succes</i>	2008 n=168	2009 n=160
Financiering voor gewenste bedrag verkregen	72%	45%
Financiering gekregen, maar minder dan gewenste bedrag	9%	16%
Geen financiering verkregen	12%	31%
Aanvraag loopt nog	6%	7%
Weet niet/wil niet zeggen	1%	1%
Totaal	100%	100%

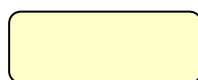
Bron: EIM, 2008, 2009

In onderstaande tabel zijn de resultaten uitgesplitst voor de verschillende grootteklassen van mkb-bedrijven.

Tabel 7 Succes bij het verkrijgen van financiering naar grootteklasse (2008 n= 168, 2009 n=160) in % van bedrijven die naar financiering op zoek waren

Mate van succes	Geen werknemers		1 t/m 9 werknemers		10 t/m 49 werknemers		50 of meer werknemers	
Financiering voor gewenste bedrag verkregen	56%	39%	70%	50%	82%	41%	66%	42%
Geen financiering verkregen	9%	44%	15%	27%	7%	23%	7%	34%
Financiering gekregen, maar minder dan gewenste bedrag	10%	17%	10%	15%	7%	21%	27%	15%
Aanvraag loopt nog	25%	0	2%	8%	4%	15%	0	4%
Weet niet/wil niet zeggen	0	0	3%	0	0	0	0	5%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: EIM, 2008, 2009

lichtgele kleur is 2008

oranje kleur is 2009

Opvallend zijn de sterke stijgingen in de percentages bedrijven die financiering zochten, maar dit niet hebben gekregen. Vooral de midden-bedrijven hebben hiervan het meest last: kreeg in 2008 nog 82% financiering voor het gewenste bedrag, in 2009 is dit gedaald naar 41%; een verschil van 41 procentpunten. De bedrijven zonder personeel hadden de grootste moeite om financiering te krijgen: 44% slaagde er niet in financiering te vinden in 2009 ten opzichte van 9% in 2008.

3.6 Bij wie is financiering verkregen?

In 2009 is in 87% van de gevallen financiering verkregen via één of meerdere banken. Dit percentage is licht gedaald. Het percentage bedrijven dat financiering zocht en heeft gekregen en daarbij gebruik heeft gemaakt van een overheidsregeling is gestegen van 0 naar 11%.

Tabel 8 Bron verkregen financiering (meerdere antwoorden mogelijk)

	2008 n= 142	2009 n=77
Financieringsbron		
één of meerdere banken	92%	87%
familie of vrienden	9%	7%
leveranciers	2%	1%
informal investior	1%	2%
venture capitalist of participatiemaatschappij	0	0
via een overheidsregeling (o.a. subsidie)	0	11%
overige bronnen	4%	0%

Bron: EIM, 2008, 2009

3.7 Overheidsgarantie bij financiering door banken

Van de mkb-bedrijven die financiering via een bank hebben gevraagd en gekregen is in 2009 door minder dan 0,5% gebruik gemaakt van overheidsgaranties. In tabel 9 levert dit voor 2009 2 nullen op, terwijl in 2008 nog 6 % aangaf hiervan gebruik te maken. Het aantal bedrijven dat op de vraag naar gebruik van overheidsregelingen niet kan of wil antwoorden is met 6% gestegen. Een *mogelijke verklaring* hiervoor is dat ondernemers niet willen melden dat zij gebruik van een overheidsregeling maken, omdat dan aan hun solvabiliteit getwijfeld zou kunnen worden. EIM heeft dit niet onderzocht.

Tabel 9 Gebruik van garantieregeling overheid bij financiering door bank in % van het aantal bedrijven dat financiering heeft verkregen

	2008 n= 126	2009 n=67
Gebruik overheidsgarantie?		
Nee	88%	88%
Ja, BBMKB	3%	0
Ja, hypotheekgarantie	3%	0
Weet niet/wil niet zeggen	6%	12%
Totaal	100%	100%

Bron: EIM, 2008, 2009

3.8 Gebruik van de tante Agaathregeling door familie of vrienden

In 2009 heeft 0% van de ondervraagde bedrijven die financiering hebben verkregen via familie of vrienden gebruik gemaakt van de Tante Agaathregeling. In 2008 was dit nog 8%. Hierbij moet bedacht worden dat het percentage ondernemers dat gebruik maakt van familie of vrienden als financieringsbron licht is gedaald van 9% naar 7% (zie tabel 8), en de kans dat dan gebruik wordt gemaakt van de Tante Agaathregeling ook afneemt.

3.9 Hoogte van de rentetarieven

In 2008 is het MKB-panel ook bevestigd over de hoogte van de rentetarieven. De respons op deze vraag was in 2008 te laag om verantwoorde uitspraken hierover te kunnen doen. In 2009 is ondernemers met klem gevraagd toch deze percentages aan te geven. Van de bedrijven die financiering hebben gevraagd en verkregen (de 45% uit tabel 6) meldt 24% hierover een rente te betalen van 5% of lager, 31% geeft aan 5 t/m 7% rente te vergoeden en 19% zit op 8 t/m 10%. In totaal betaald 74% van de ondernemers die antwoord willen geven op de vraag over het door hen betaalde rentepercentage dus een rente van 10% of lager. De restgroep van 26% geeft zelf aan niet op deze vraag te willen of kunnen antwoorden. Gezien het absolute aantal waarnemingen kan deze uitkomst als indicatief voor het totale mkb worden beschouwd.

3.10 Betrokkenheid accountant of boekhouder

In 2009 is aan de mkb-bedrijven die financiering hebben gevraagd en gekregen (de 45% uit tabel 6) de vraag voorgelegd of de accountant of boekhouder bij het financieringsproces betrokken is. 48% meldt dat dit wél en 51% dat dit niet het geval is geweest. Minder dan 1% van de bedrijven wilde op deze vraag niet antwoorden.

3.11 Structuur van de balans

Aan de 1151 bedrijven die hebben gerespondeerd in deze meting van de Financieringsmonitor MKB is gevraagd hoe de balansstructuur zich heeft ontwikkeld in het afgelopen jaar. In onderstaande tabel wordt een vergelijking getrokken met de balansposities van bedrijven uit 2008.

In 2008 was de non-respons op de vraag naar de balansstructuur 55%, in 2009 was deze 58%. De cijfers geven in beide jaren dus een vertekend beeld wegens non-respons.

Andere belangrijke informatie voor het beoordelen van de resultaten in onderstaande tabel is, dat er in het MKB-panel relatief veel kleine bedrijven zijn opgenomen. Kleine bedrijven zijn relatief vaker "zelffinancier".

Tabel 10 Gemiddeld eigen vermogen naar grootteklasse van responderende bedrijven

Grootteklasse	2008 n=337	2009 n=481	mutatie 2009 t.o.v. 2008
0 werknemers	89%	66%	-23%
1 t/m 9 werknemers	80%	61%	-19%
10 t/m 49 werknemers	65%	47%	-18%
50 of meer werknemers	53%	46%	-7%

Bron: EIM, 2008, 2009

Uit de tabel blijkt dat over de hele linie het aandeel eigen vermogen in het totale vermogen is teruggelopen.

Naast dat ondernemers is gevraagd naar de hoogte van het aandeel eigen vermogen in het totale vermogen van het bedrijf, is hen ook gevraagd of zij het afgelopen half jaar (2^e helft 2009) zelf vinden dat hun vermogen is geslonken. Uit de antwoorden blijkt dat 34% van alle mkb-bedrijven vindt hiermee te maken te hebben.

4 Financieringsbehoefte voor het komende half jaar

4.1 Vooruitzicht financieringsbehoefte voor sectoren

Er is aan het MKB-panel gevraagd welke financieringsbehoefte zij voorzien voor de 1^e helft van 2010. In onderstaande tabel is deze vergeleken met de financieringsbehoefte die het panel voorzag in december 2008 voor de 1^e helft van 2009. De vraag naar financiering voor het komende halfjaar daalt in het totale MKB en in alle sectoren in vergelijking met 2008. Het grootste verschil aan kapitaalsbehoefte met 2008 ligt in de sector financiële instellingen en holdings. Ook valt de verder teruglopende kapitaalsvraag in de bouwsector en de overige dienstverlening op.

Tabel 11 Aandeel bedrijven met financieringsbehoefte voor het komende half jaar naar sectoren in % van het aantal bedrijven

Sector	behoefte aan financiering 1 ^e helft 2009 n=733	behoefte aan financiering 1 ^e helft 2010 n=1151
Totaal MKB	17%	13%
% in de grootteklassen dat behoefte heeft voor komende half jaar*		
- vervoer, opslag en communicatie	22%	16%
- bouwnijverheid	12%	8%
- handel en reparatie consumententartikelen	22%	13%
- financiële instellingen en holdings	24%	9%
- industrie	18%	15%
- logies en maaltijden	23%	17%
- verhuur en zakelijke dienstverlening	12%	14%
- overige dienstverlening	18%	9%

Bron: EIM, 2008, 2009

* De percentages in de kolommen moeten zo gelezen worden dat, bijvoorbeeld, in 2008 12% van het aantal bouwbedrijven het komende half jaar behoefte heeft aan financiering heeft gezocht en dus 88% dit niet heeft. Het percentage zegt daarmee iets over de verhouding binnen de sector over wel of niet behoefte. Het zegt niets over de verhouding tussen de sectoren onderling. Deze percentages zijn dien ten gevolge niet optelbaar tot 100%.

4.2 Bron van beoogde financiering

In de eerste helft van 2010 verwacht 33% van de mkb-bedrijven die behoefte hebben aan kapitaal dit te kunnen krijgen bij de bank. Familie en vrienden worden door 10% van de bedrijven genoemd als tweede bron en regelingen van de overheid staan met 7% op de derde plaats. De helft van de ondernemers weet nog niet welke bron zij gaan benaderen.

Van alle mkb-bedrijven die financieringsbehoefte hebben, verwacht 67% de beoogde financiering in het eerste half jaar van 2010 niet te kunnen krijgen via de bank. Toch gaat een ruime helft (58%) van deze groep het wel proberen.

4.3 Hoogte van het gewenste financieringsbedrag

Aan mkb-bedrijven is ook gevraagd voor welke bedragen men financieringsbehoefte heeft voor de 1^e helft van 2010. In onderstaande tabel wordt de financieringsbehoefte voor de eerste helft van 2009 vergeleken met de financieringsbehoefte voor de eerste helft van 2010. Bijna de helft van de financieringsaanvragen die mkb-bedrijven in 2010 willen gaan doen ligt onder de €50.000,-

Tabel 12 Financieringsbehoefte prospectief totaal MKB naar omvang in % van aantallen bedrijven

<i>Bedrag x € 1.000</i>	<i>Totaal MKB</i>	<i>Totaal MKB</i>
	voor eerste helft 2009 n=155	voor eerste helft 2010 n=170
van 0 tot 50	38%	48%
van 50 tot 100	17%	20%
van 100 tot 150	9%	6%
van 150 tot 250	8%	4%
van 250 tot 500	9%	9%
van 500 tot 750	6%	3%
van 750 tot 1.000	2%	2%
van 1.000 tot 1.500	1%	2%
van 1.500 tot 2.000	1%	0
2.000 of meer	2%	1%
weet niet/wil niet zeggen	7%	5%
Totaal	100%	100%

Bron: EIM, 2008,2009

5 Veranderingen in kredietvoorwaarden en betalingstermijnen vergeleken 2008-2009

5.1 Verandering in kredietvoorwaarden 2009

Van alle mkb-bedrijven geeft 43% aan dat de kredietvoorwaarden die de bank stelt niet zijn gewijzigd in 2009, in 2008 lag dit percentage op 87%.

Van alle mkb-bedrijven zegt 24% dat de voorwaarden wel zijn aangepast. In 2008 gaf slechts 13% aan dat de voorwaarden zijn gewijzigd. De sector die het meest met wijziging van kredietvoorwaarden te maken heeft gehad is de sector vervoer, opslag en communicatie (zie tabel 13).

Op de vraag naar veranderingen in kredietvoorwaarden in 2009 heeft 33% van de respondenten niet kunnen of willen antwoorden.

Tabel 13 Wijziging kredietvoorwaarden van alle mkb-bedrijven in % van het aantal bedrijven

Sector	Wijzigingen 2008 n= 733	Wijziging 2009 n= 1151
Totaal mkb	13%	24%
% in sectoren dat wijzigingen heeft gehad		
- industrie	15%	28%
- bouw	12%	22%
- handel en reparatie consumentenartikelen	13%	21%
- logies en maaltijden	14%	25%
- vervoer, opslag en communicatie	11%	29%
- financiële instellingen	19%	27%
- verhuur en zakelijke dienstverlening	14%	29%
- overige dienstverlening	9%	15%

Bron: EIM 2008.2009

* De percentages in de kolommen moeten zo gelezen worden dat, bijvoorbeeld, in 2008 15% van het aantal bedrijven in de industrie met wijzigingen in de voorwaarden is geconfronteerd en dus 85% dit niet heeft gehad. Het percentage zegt daarmee iets over de verhouding binnen de sector over wel of niet wijzigingen hebben ondervonden. Het zegt niets over de verhouding tussen de sectoren onderling. Deze percentages zijn dien ten gevolge niet optelbaar tot 100%.

Ook is ondernemers gevraagd of hun eigen bank heeft aangekondigd de voorwaarden voor 2010 te wijzigen. Bij 12% van alle bedrijven is dit het geval. Bij 57% is dit niet het geval. Ook hier valt op dat 31% van de bedrijven deze vraag niet heeft kunnen of willen beantwoorden.

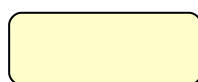
5.2 Veranderingen in de betalingstermijn

Van alle mkb-bedrijven geeft 48% aan dat sinds januari 2009 hun afnemers trager zijn gaan betalen. In 2008 gaf 44% van de bedrijven dit aan over 2008. In de sector van financiële instellingen en holdings is de afname in het betalingstempo het grootst met 20 procentpunten.

Tabel 14 Betalingssnelheid afnemers in % van het aantal bedrijven sinds januari 2009

Sector	sneller		langzamer		geen verandering		totaal	
Totaal MKB	3%	2%	44%	48%	53%	50%	100%	100%
waarbinnen:								
- industrie	3%	3%	45%	60%	52%	37%	100%	100%
- bouwnijverheid	4%	4%	52%	50%	44%	46%	100%	100%
- handel en reparatie consumenten artikelen	5%	2%	40%	45%	55%	53%	100%	100%
- logies en maaltijden	1%	3%	28%	35%	71%	62%	100%	100%
- vervoer, opslag en communicatie	3%	1%	43%	52%	54%	47%	100%	100%
- financiële instellingen en holdings	0	0	44%	64%	56%	36%	100%	100%
- verhuur en zakelijke dienstverlening	2%	3%	56%	58%	42%	39%	100%	100%
- overige dienstverlening	3%	0	18%	20%	79%	80%	100%	100%

Bron: EIM, 2008 n = 733, 2009 n = 1151

lichtgele kleur is 2008

oranje kleur is 2009

5.3 Gemiddelde betalingstermijn van afnemers

De gemiddelde betalingstermijn van afnemers is voor het gehele mkb over heel 2009 toegenomen met 3 dagen. Een uitschieter van de toegenomen betalingstermijnen is te vinden in de sector 'financiële instellingen holdings': +6 dagen (zie tabel 15).

Tabel 15 Gemiddelde betalingstermijn in dagen van afnemers

Sector	<i>gemiddelde betalingstermijn van afnemers in dagen in 2008* n=644</i>	<i>gemiddelde betalingstermijn van afnemers in dagen in 2009 n=1012</i>
Totaal mkb	30	33
waarbinnen:		
- industrie	39	43
- bouwnijverheid	31	35
- handel en reparatie consu- menten artikelen	26	29
- logies en maaltijden	20	24
- vervoer, opslag en commu- nicatie	34	36
- financiële instellingen en holdings	37	43
- verhuur en zakelijke dienst- verlening	36	40
- overige diensverlening	11	13

Bron: EIM, 2008, 2009

* De vorig jaar gepubliceerde cijfers waren gebaseerd op een *tussenstand* van de verwerking van de metingen onder het MKB-panel. Deze cijfers geven de stand weer na verwerking van *alle* respondenten.

5.4 Gemiddelde betalingstermijn van de bedrijven zelf

De gemiddelde betalingstermijn van de bedrijven zelf bedraagt over heel 2009 24 dagen, 1 dag langer dan in 2008. De gemiddelde betalingstermijn loopt in 2009 uiteen van 17 dagen in de horeca en overige dienstverlening tot 31 dagen in de industrie (zie tabel 16). Opvallend is dat de betalingstermijn van afnemers ligt op gemiddeld 33 dagen en van bedrijven zelf op 24 dagen. Een aanzienlijk verschil van 9 dagen. Ondernemers zijn mogelijk wat optimistischer over de eigen handelwijze bij betaling van facturen dan over die van hun afnemers.

Tabel 16 Gemiddelde betalingstermijn van de bedrijven zelf

Sector	<i>gemiddelde betalingstermijn van bedrijven zelf in dagen in 2008* n= 699</i>	<i>gemiddelde betalingstermijn- vaan bedrijven zelf in dagen in 2009 n=1076</i>
Totaal mkb	23	24
waarbinnen:		
- industrie	29	31
- bouwnijverheid	26	27
- handel en reparatie consu- menten artikelen	23	24
- logies en maaltijden	17	18
- vervoer, opslag en commu- nicatie	25	26
- financiële instellingen en holdings	22	23
- verhuur en zakelijke dienst- verlening	23	25
- overige diensverlening	16	17

Bron: EIM 2008, 2009

* De vorig jaar gepubliceerde cijfers waren gebaseerd op een *tussenstand* van de verwerking van de metingen onder het MKB-panel. Deze cijfers uit 2008 geven de stand weer na verwerking van *alle* respondenten.

6 Onderzoeksverantwoording

6.1 Onderzoeksbron: MKB-panel

De 1-meting voor de Financieringsmonitor MKB is uitgevoerd in december 2009 onder het MKB-panel. Dit panel bestaat al vanaf 1998 en bestaat uit 2000 mkb-bedrijven. Als bedrijven uivallen worden at random nieuwe bedrijven ingevoegd, maar wel zo dat de stratificatie naar 8 sectoren, 58 branches en grootteklassen in stand blijft. De ondernemers van deze bedrijven worden drie maal per jaar bevraagd over actuele beleidsonderwerpen. De 0-meting van de Financieringsmonitor MKB is op hetzelfde panel uitgevoerd in december 2008. De uitkomsten zijn dus goed vergelijkbaar.

Het panel is gestratificeerd naar 8 sectoren en 58 branches. Daarnaast is ook gestratificeerd naar grootteklassen. Daarmee is het panel een 'microkosmos' van het MKB in Nederland. De bovengrens van het panel ligt qua bedrijfsgrootte op 100 werkzame personen.

6.2 Responspercentage

In dit onderzoek ligt het responspercentage van het MKB-panel weer ruim boven de 50%; 1151 bedrijven hebben aan deze meting deelgenomen (=58%). Voor elke vraag is een non-respons analyse gedaan en, als dit noodzakelijk was, zijn de uitkomsten op basis hiervan herwogen naar sector en grootteklasse. Daarmee zijn de uitkomsten representatief voor het gehele mkb.

Er zijn een aantal vragen die niet door alle respondenten zijn beantwoord. Het gaat dan om gevoelige onderwerpen als: rentetarieven die ondernemers betalen aan hun bank, wijziging in financieringsvoorwaarden en het aandeel eigen vermogen in het totale vermogen van het bedrijf. Daar waar het aantal waarnemingen te klein is om representativiteit te waarborgen is dit vermeld in de rapportage bij de betreffende resultaten en wordt aangegeven dat de uitkomsten een indicatie geven voor het totale mkb. Bij resultaten waar representativiteit wel kan worden gewaarborgd op basis van de aantallen waarnemingen, maar het non-responspercentage relatief hoog is staat dit percentage vermeld.